

Problém zmyslu interpretácie filozofického textu

Štefan Jusko: *Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie)*

Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 2018. 164 s.

Štefan Jusko sa vo svojej monografii *Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie)*¹ podujal na analýzu interpretácie Nietzscheho myšlienok *vôle k moci ako umenia* a ako *večného návratu toho istého*,² ktoré považuje za kľúčové v Heideggerovom prístupe k analýze ideí svojho predchodcu a v istom období jeho života aj za významný impulz jeho tvorivého filozofického myslenia.³ Autor monografie si pritom jasne uvedomuje, že postoj Heideggera k filozofii Nietzscheho nebol vždy jednoznačný a konzistentný a že tento vzťah mal v istom zmysle ambivalentnú povahu. To napokon Juska priviedlo až k otázke zmyslu interpretácie filozofického textu. Kľúčová orientácia autora smeruje k zdôrazneniu presvedčenia, že zmysel interpretácie filozofického textu nespočíva len v rýdzom pokuse podať jeho nezaujatú, nestrannú rekonštrukciu, ale spočíva predovšetkým v odhalení tých konštruktov filozofického textu, ktoré sú určujúce a aktuálne pre súčasnosť.

Svoj cieľ vyjadruje Jusko nasledovne: „Domnievam sa, že zmyslom filozofickej interpretácie je najskôr potreba príslušnému filozofickému textu rozumieť, a až následne domýšľať, tvorivo pretvárať a dotvárať z neho to, čo je produktívne a ži-

- 1 Š. Jusko v „Úvode“ k recenzovanej monografii poznamenáva, že podnetom k jej vzniku boli jeho dve predchádzajúce štúdiá venované Heideggerovej interpretácii Nietzscheho myšlienok *vôle k moci ako umenia* a *ako večného návratu toho istého*, publikované v zborníku *Heidegger a novoveká metafyzika: Vôľa k moci ako umenie*. In: Leško, V. – Sobotka, M. et al., *Heidegger a novoveká metafyzika*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2017, s. 411–428; *Večný návrat jedného a toho istého*. In: Tamže, s. 429–449. Tieto dve pôvodné štúdiá ponúka autor vo svojej monografii v takpovediac novej, rozšírenej (kapitola „Heidegger: Vôľa k moci ako umenie“) a doplnenej verzii (kapitola „Heidegger: Večný návrat jedného a toho istého“) a zároveň k nim prikladá tretiu štúdiu (kapitola „Heidegger a Nietzsche: problém filozofickej interpretácie“), v ktorej sa sústreďí na otázku zmyslu interpretácie takého filozofického textu, ktorý je už interpretáciou textu iného.
- 2 V rámci svojej vedecko-pedagogickej činnosti sa Jusko orientuje na filozofiu Nietzscheho dlhodobo. Spomeňme niektoré z jeho štúdií: *Mýtus a vznik filozofie*. In: Ješič, M. – Leško, V., *Patočka a grécka filozofia*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2013, s. 51–70; *Patočka, Nietzsche a problém človeka*. In: Leško, V. – Schifferová, V. – Stojka, R. – Tholt, P., *Patočka a novoveká filozofia*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 449–469; *Čas, mýtus a kritická filozofia dejín*. In: *Filozofia*, 70, 2015, č. 6, s. 465–471; *Friedrich Nietzsche – metafora a problém poznania*. In: Mičaninová, M. et al., *Funkcia obraznosti vo filozofii*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 137–156.
- 3 Najvýraznejšie sa táto pozícia v Heideggerovej filozofii premietla do jeho rozsiahlej, dvojzväzkovej štúdie *Nietzsche I. (1936–1939)*. In: Heidegger, M., *Gesamtausgabe*. Bd. 6.1. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann 1996; *Nietzsche II. (1939–1946)*. In: Tamže, *Gesamtausgabe*. Bd. 6.2. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann 1997.

votaschopné aj v súčasnej situácii.⁴⁴ Táto *produktívnosť* a *životaschopnosť* interpretovaného textu môžu byť – podľa autora monografie – odkryté len vtedy, „ak interpretátor do interpretovaného textu dokáže vstúpiť otvorene a pokiaľ možno nezaujato“,⁵ pričom zároveň dodáva, že bez vzájomnej otvorenosti interpretujúceho a interpretovaného žiadna interpretácia nemá zmysel.

Jusko pristupuje v monografii historicko-analytickým spôsobom k – ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať – *zápasu* Heideggera s Nietzsche, pričom upozorňuje, že jeho zámerom je viac menej poukázať na ich vzájomné *prieniky* ako *rozchody* a na všeobecnejší problém interpretácie filozofického textu ako takého, a to prostredníctvom dvoch odlišných interpretácií tých istých otázok. Jusko vyjadruje presvedčenie, že Heidegger v čase, keď sa Nietzsche zaoberal,⁶ ho na jednej strane považoval za završiteľa a zároveň za posledného veľkého predstaviteľa metafyzického myslenia, ale, na strane druhej, aj keď sám metafyziku aspoň slovné jednoznačne odmietol, sa ním nechal v mnohých otázkach inšpirovať. Heideggerova explikácia Nietzscheho filozofie privádza Juska z hľadiska estetických analýz k vytvoreniu hypotézy, že práve Nietzscheho koncepcia *vôle k moci ako umenia* predstavuje jeden z tých impulzov, ktoré Heideggera nasmerovali k *povestnému obratu myslenia bytia*, podľa ktorého: „myslenie bytia nie je vecou nášho *chcenia*, ale vecou samotného bytia.“⁷

Monografia *Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie)* pozostáva z troch kapitol. V prvej kapitole zvannej „Heidegger: *Vôľa k moci ako umenie*“, sa autor pokúša v trinástich paragrafoch odhaliť východiskové impulzy Heideggerovej interpretácie Nietzscheho filozofie, ktoré však nepresahujú rámec troch základných motívov: 1) *vôle k moci ako umenia*, 2) *večného návratu toho istého* a 3) *motívu prehodnocovania všetkých hodnôt*. Autor sa v monografii zároveň pokúša potvrdiť tézu, že aj v prípade Nietzscheho je význam jeho filozofických prác v kontexte interpretácie filozofického textu Heideggerom jednostranne *vopred* určený v intencii základnej otázky jeho myslenia – *otázky bytia*. Heidegger nepristupuje k interpretácii Nietzscheho bezo zvyšku, *celostne a úplne*. Ako interpretátor sám *rozhoduje* a sám si *vyberá*, akoby z galérie umeleckých diel práve tie Nietzscheho práce, resp. iba tie časti z jeho prác, ktoré mu zreteľne potvrdzujú jeho presvedčenie o Nietzscheho zaradení do kontextu dejín metafyziky subjektivity.

4 Jusko, Š., *Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie)*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2018, s. 10.

5 Tamže, s. 13.

6 Autor recenzovanej monografie zdôrazňuje, že Heidegger sa zaoberal Nietzsche priibližne od roku 1930 do roku 1947. O Heideggerovej interpretácii Nietzscheho filozofickej tvorby sa dozvedáme najmä z jeho univerzitných prednášok z rokov 1936–1946. Tieto prednášky Heidegger zhrnul do spomínanej dvojväzkovej monografie.

7 Jusko, Š., *Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie)*, c.d., s. 5.

Nejde preto len o triviálne prerozprávanie Nietzscheho myšlienok Heideggerom, a už vôbec nie o nenáročnú interpretáciu. Práve naopak. Jusko sa domnieva, že Heidegger sa sám dostáva do zložitej pozície, v ktorej je preňho ťažké porozumieť Nietzschemu, keďže sa „tvrdšíjine usiluje o Nietzscheho zaradenie do dejín, ktoré určuje otázka bytia jestvujúcna“.⁸ Nie je teda prekvapujúce, že Nietzscheho uprednostnenie umenia pred pravdou bytia Heidegger explicitne suspenduje, dodáva autor recenzovanej monografie.

V paragrafoch 1.1. až 1.10., s výnimkou paragrafu 1.7. („Nietzscheho chybný výklad Kantovej náuky o krásnom“), ktoré majú prevažne esteticko-filozofický, miestami až psychologizujúci charakter, sa Jusko venuje Heideggerovej interpretácii Nietzscheho pohľadu na umenie – konkrétne problému *vôle k moci ako umenia*, pričom poznamenáva, že Heidegger len zdanlivo vychádzal z myšlienky o neoddeliteľnom vzťahu *vôle k moci ako umenia* a *večného návratu toho istého*, a dokonca takmer paradigmaticky ohľadom k Nietzschemu vo svojej práci zdôraznil: „Táto otázka nás bude viesť ako určujúca.“⁹

Filozofický rámec posledných troch paragrafov prvej kapitoly (1.11.–1.13.) je zameraný na problém vzájomného vzťahu medzi *umením*, *pravdivosťou* a *pravdou* a problémom tzv. *prevráteného platonizmu*. Nietzsche sa vo svojej filozofii k otázke pravdy explicitne nevyjadruje, resp. nerozlišuje – tak ako Heidegger – medzi *pravdou* a tým, čo je *pravdivé*, ale podľa Juska svojím výrokom o nesúlade pravdy a umenia dáva predsa len tušiť, že o nej istým (avšak nám nie vždy celkom jasným) spôsobom uvažoval. Bytostný pojem pravdy podľa Juska Heidegger vyvodil z predpokladu, že pravda patrí v bytostnom zmysle do oblasti *myslenia*, zatiaľ čo u Nietzscheho je tento bytostný rámec zasadený do oblasti *poznania* (de facto – vedy). „Nietzsche prevráteným platonizmom poznáva: pravdivé je zmyslové a zmyslové je umením.“¹⁰ Zjavne z tohto dôvodu mal Platón značne prehliadajúci, aj keď nie celkom odmietavý postoj k umeniu. Naproti tomu sú u Nietzscheho (podľa Heideggera) umenie a pravda *základným spôsobom zjavovania sa reality*, ale prednosť pred „pravdou poznania“ má „pravda umenia“. Umenie ako *osvetľovanie bytia* má teda principiálnejšie postavenie pred pravdou poznania ako *fixáciou zdania*. Potom *bytnosť pravdy*, ktorú myslí Heidegger, nie je odvodená z *bytnosti* toho, čo je *pravdivé* pre Nietzscheho (*pravdivé* je len klamlivou *ilúziou* jestvujúcna, je *zdaním*), ale z pôvodného *myslenia* toho najvšeobecnejšieho – t. j. *bytia*. Heidegger preto jednoznačne vymedzí metafyziku ako *omyl ľudstva*, zatiaľ čo Nietzscheho texty sú nesené presvedčením o zasadení metafyziky nie len do kontextu vzťahu k umeniu, ale aj podstatne všeobecnejšieho.

8 Tamže, s. 18.

9 Heidegger, M., Nietzsche I, c.d., s. 15.

10 Jusko, Š., Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie), c.d., s. 59.

Ideovým rámcom druhej kapitoly monografie, „Heidegger: Večný návrat toho istého“, je Heideggerova interpretácia Nietzscheho „najťažšej“ myšlienky – *večného návratu jedného a toho istého*. Túto rudimentárnu ideu analyzuje Heidegger skrze interpretáciu štyroch Nietzscheho prác: *Radostná veda, Tak riekol Zarathustra, Mimo dobra a zla* a Nietzscheho „fragmentov z pozostalosti“. Jusko poukazuje na to, že keď Heidegger hodnotí Nietzscheho „myšlienku myšlienok“, tak „jeho [Heideggerovým–S.B.] základným stanoviskom je presvedčenie, že Nietzsche prináleží do *dejín* západného myslenia“.¹¹ Podľa autora je Heidegger presvedčený aj o tom, že táto Nietzscheho myšlienka predstavuje *vrchol* a *završenie* dejín západnej metafyziky odvodenej z bytia jestvujúcna. V nasledujúcich paragrafoch¹² ponúka Jusko spomínané štyri Heideggerove interpretácie Nietzscheho „najťažšej“ myšlienky. Pre toho kto ju prijme a nezničí ho, pre toho bude napokon radostnou „vedou“, „*la gaya scienza*“.¹³

Nie len v druhom, ale následne aj v treťom zdieľaní myšlienky *večného návratu* unikla podľa Juska Heideggerovi Nietzscheho hádanka *dvoch tváří* okamihu. „Heidegger skúmanie otázky *tváre* ignoruje a zameriava sa na fenomén *hádkany*“.¹⁴ Ak je tomu naozaj tak, potom Heideggerovi – podľa Juska – uniká rovnako problém *ateizmu tragédie* a tiež aj Nietzscheho interpretácia pojmu nihilizmu. Nietzscheho metafora *dvoch tváří* okamihu je totiž metaforou dvoch hľadísk na celok času: raz – je možnosťou prítomnosti – a druhý raz – je možnosťou, že v každom okamihu je svet rozdielom medzi minulým a budúcim.

Východisková a z hľadiska zmyslu filozofickej interpretácie najhodnotnejšia je tretia kapitola recenzovanej monografie, „Heidegger a Nietzsche: problém filozofickej interpretácie“, v ktorej autor ponúka čitateľovi vlastnú interpretáciu Nietzscheho myšlienok. Prístupuje k hľadaniu prienikov medzi týmito dvoma filozofmi, a to najmä v kontexte otázky *času* a *bytia vo svete*. Metodologicky vychádza Jusko predovšetkým z tvrdenia, že „filozofický text požaduje filozofického čitateľa – ktorý rozumie, čo znamená *interpretácia* ako *taká*“.¹⁵ Na tomto základe dôvodí, že Heideggerova jednostranne orientovaná interpretácia Nietzscheho filozofie, ovplyvnená práve pretenziou jeho vlastných myšlienok, robí z Nietzscheho filozofie *dezinterpretáciu*. Tým sa vlastný význam odkazu filozofického textu nivelizuje a nedovolí prehovoriť ani samému Nietzschemu. V tomto prípade bude mať pre čitateľa Heideggerova interpretácia Nietzscheho motívov *vôle k moci ako umenia*

11 Tamže, s. 71. Na tomto mieste možno pripomenúť aj monografiu Stanislava Hubíka, v ktorej sa zaoberá problémom interpretácie filozofických textov: Hubík, S., *Dejiny filozofie ako nové čítanie starých písaní*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014.

12 Ide o posledné štyri paragrafy druhej kapitoly: 2.3. Prvé zdieľanie myšlienky večného návratu; 2.4. Druhé zdieľanie myšlienky večného návratu; 2.5. Tretie zdieľanie myšlienky večného návratu a 2.6. Štvrté (ne)zdieľanie myšlienky večného návratu.

13 Nietzsche, F., *Radostná veda*. Přel. V. Koubová. Praha, Československý spisovatel 1992.

14 Jusko, Š., *Heidegger – Nietzsche (problém interpretácie)*, c.d., s. 89.

15 Tamže, s. 108.

a večného návratu zmysel len do takej miery, do akej mu dokáže otvoriť svoju produktívnu a inovatívnu stránku.

Jusko potom prechádza k Heideggerovmu vymedzeniu povahy konečného času a času *ne-konečného*, ktorá vyplýva z ontologického zmyslu *starosti*. Pobyt (*Da-sein*) je bytím k smrti, je do smrti *vrhnutý* a tým je časová povaha pobytu konečná, hovorí Heidegger. *Nekonečný čas*, hoci ho Heidegger právom odmietol, ho však podľa Juska dostal do nesprávnej pozície chápania *stálej prítomnosti sveta*. Tu autor konštatuje, že „redukovaním ‚stálej prítomnosti‘ na prítomnosť jestvujúcna si [Heidegger–S.B.] zakryl to (druhé) podstatné, totiž, že k jestvujúcnu sa vzťahuje nielen pobyt, ale vzťahujú sa aj jestvujúcna navzájom“.¹⁶

Z Nietzscheho interpretácie času autor podčiarkuje najmä jeho snahu prekonať antické, t. j. *tradičné* chápanie času (podľa Nietzscheho vedie k pasivite) ako *večného návratu*, ale aj predstavu lineárneho času (budúcnosť vystupuje ako príslub prebytku šťastia). Jusko je presvedčený, že myšlienka *večného návratu času*, tak ako ju Nietzsche interpretuje, so sebou prináša najmä „nevinnosť“, „veyhnutosť“ a kladenie „zmyslu“, čo vníma ako *nóvum*, ktoré „znemožní, aby minulosť bola ospravedlňovaná prítomnosťou a prítomnosť budúcnosťou“.¹⁷

„Byť situovaný vo svete“ znamená tento svet interpretovať. Neinterpretuje ho len interpretujúci, ale aj interpretovaný. Výsledkom je podľa Juska vytvorenie meradla nového kontextu interpretácie, ktorú Nietzsche a Heidegger chápu *diferentne*. Zatiaľ čo Nietzsche pochopil interpretáciu ako vzájomnú podmienenosť, Heidegger hovorí len o *výkone seba samého*, o *výkone pobytu*. Autor monografie je presvedčený, že práve motív „bytia vo svete“ môže byť spoločným menovateľom oboch filozofov, no tentoraz Heideggerom formulovaný „vo význame takej udalosti bytia, ktorá je výkonom vzájomnej interpretácie každého fenoménu, interpretácie jeho zjavovania sa, resp. vzájomnej interpretácie dvoch fenoménov“.¹⁸

Domnievam sa, že Juskoví ide o hľadanie akéhosi presného *rámca*, resp. *hranice*, po ktorú je možné historicko–filozofickým spôsobom text uchopiť a interpretovať „*nanovo*“, majúc však neustále na zreteli predpoklad, že pôvodného autora textu, v tomto prípade Nietzscheho, v ňom nechávame stále „*zaznievať*“ ako „*stále prítomného*“.

Simona Bašistová

16 Tamže, s. 112–113.

17 Tamže, s. 119.

18 Tamže, s. 156.